

HUOM! Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutukseltaan ja painoasultaan.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Kaukinen, R. (13.12.2021) *Vuorovaikutusopintoja osaamisperustaisesti – miten vuorovaikutusosaaminen kehittyy ammatillisessa opettajankoulutuksessa?* eSignals PRO.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021121360264>

PLEASE NOTE! This is an electronic self-archived version of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version:

Kaukinen, R. (13.12.2021) *Vuorovaikutusopintoja osaamisperustaisesti – miten vuorovaikutusosaaminen kehittyy ammatillisessa opettajankoulutuksessa?* eSignals PRO.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021121360264>

Copyright: © 2021 by the authors and Haaga-Helia University of Applied Sciences. Licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC SA) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Vuorovaikutusopintoja osaamisperustaisesti – miten vuorovaikutusosaaminen kehittyy ammatillisessa opettajankoulutuksessa?

Ruut Kaukinen, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

”Vuorovaikutusopinnot ovat vahvistaneet näkemystäni vuorovaikutuksen merkityksestä ohjaus- ja opetustyössä. Tunnistan paremmin oman vuorovaikutukseni vahvuuksia ja kehittämiskohtia. Minulla on myös paljon uusia keinoja toimia opiskelijoiden kohtaamisissa.” Tämä ote ammatillisen opettajaopiskelijan osaamiskansiossa kiteyttää olennaisen: vuorovaikutusosaaminen on keskeistä opetus- ja ohjaustyössä.

Artikkelissa kuvaan vuorovaikutuskoulutusta ammattikorkeakoulupedagogiikan viitekehyksessä. Opettajankouluttajana tarkasteluni kiinnittyy erityisesti vuorovaikutusosaamisen hankkimiseen ja osoittamiseen osaamisperustaisessa ammatillisessa opettajankoulutuksessa. Osaamisperustaisuus tarkoittaa kiteytettynä sitä, että opettamisen ja arvioinnin lähtökohtana on osaaminen ja sen saavuttaminen.

Johdattelen lukijaa osaamisperustaisuuden keskiöön, osaamisen tunnistamiseen, tunnustamiseen ja osoittamiseen (Laajala 2019, 439). Esitän opettajakoulutuksemme vuorovaikutusosaamisen kriteereitä sekä mahdollisuuksia osaamisen hankkimiseen ja osoittamiseen ammatillisessa opettajakoulutuksessa. Lopuksi jaan opettajaopiskelijoiden kokemuksia vuorovaikutusosaamisensa kehittymisestä opettajakoulutuksen aikana.

Vuorovaikutusosaamisen kriteerit kumpuavat työssä tarvittavasta osaamisesta

Näkemys oppimisen kaikkiallisuudesta (Kumpulainen 2008) on osaltaan juurruttanut osaamisperustaisuutta ammattikorkeakoulupedagogiikkaan. Osaamisen kehittymisen mahdollisuuksia nähdään laajasti eri elämäalueilla. Muutos oppimiskulttuurissa on Laajalan (2015) tutkimuksen mukaan ollut ammattikorkeakouluopettajille haasteellinen. Osaamisperustainen pedagogiikka irrottaa opinnot perinteisestä suoritusorientaatiosta ja haastaa sekä opettajan että opiskelijan roolia uudella tavalla. Vuorovaikutusopintojen näkökulmasta osaamisperustaisuus on mahdollisuuksia täynnä sen ollessa vahvasti kiinnittynyt sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kokemuksellisuuden oppimisteoreettisiin lähtökohtiin (Kiviniemi 2013). Osaamisperustaisuudesta onkin muotoutunut opettajakoulutuksemme ideologinen perusta (Laukia 2018).

Osaamisperustaisuudessa merkityksellistä on arvioida, mitä osaamista työelämässä ja yhteiskunnassa tarvitaan (Laukia 2018). Mäki (2019, 127) osoittaa tutkimuksessaan, että valmius keskeiseen kyvykkyyteen, itseohjautuvuuteen, työelämässä sisältää yksilötason rinnalla yhteisötason, jossa merkityksellistä on toimiva vuorovaikutus. Vuorovaikutusosaamisen painoarvo keskeisenä työelämäosaamisena tunnustetaan yleisesti. Toisaalta vuorovaikutusosaaminen nähdään varsin laajana ja osin myös määrittelemättömänä osaamisena. Näin ollen erityishuomio

opettajankoulutuksessa kiinnittyy siihen, millaisia osaamisen kriteereitä vuorovaikutusosaamiselle pitää nimetä.

Vuorovaikutusosaamiselle asetetut osaamisen kriteerit juontavat opetus suunnitelmatyöstä, jossa autenttiossa työssä tarvittava osaaminen on tehty näkyväksi. Saranpää (2012, 71–72) kuvaa kuitenkin osuvasti problematiikkaa siinä, kuka viime kädessä määrittelee osaamisen kriteerit. Mitkä osaamiset ovat niitä, joita ammatillisessa opettajankoulutuksessa vuorovaikutusosaamiselta on edellytettävä? Osaamisen määrittelyn rinnalla toinen haaste on määrittellä, miten osaamiselle asetettuja kriteerejä kuvataan. Osaamisperustaisuus kaatuu helposti juuri kriteereiden sanoittamiseen. Kriteerit ovat kuitenkin ensiarvoisia, jotta tiedämme, mihin suuntaan opiskelijoita ohjataan (Saranpää 2012, 80). Opiskelijalla on myös oikeus olla tietoinen osaamisen kriteereistä, jotta hän voi kokea omistajuutta ja toimijuutta omassa oppimisprosessissaan.

Ammatillisen opettajankoulutuksen osaamiskriteerit vuorovaikutuksen osalta liittyvät ensisijaisesti kehittymisohjelman ammattitaitovaatimukseen: Ammatillinen opettaja kehittää vuorovaikutustaitojaan avoimesti ja luovasti moninaisuutta arvostaen. Oppimista tukevana lähtökohtana on vuorovaikutuksen tutkiminen. Tutkimista ohjaavat seuraavat osaamisen kriteerit:

- Kohtaan opiskelijani antamalla heille aikaa, huomiota ja kunnioitusta.
- Luon mahdollisuuksia dialogille osana opetusta ja ohjausta.
- Ohjaan yksilöitä ja ryhmiä ottaen huomioon opiskelijoiden kulttuurisen moninaisuuden. (Ammatillisen opettajan kehittymisohjelma 2021-2022.)

Osaamisperustaisuutta kritisoidaan arviointikäytänteiden kirjavuudesta. Juuri siitä syystä ohjaavien opettajien yhteinen ymmärrys osaamisen kriteereistä on tärkeää. Yhdenvertaisuus olemassa olevan osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa mahdollistuu, kun pedagogisessa yhteisössä keskustellaan jatkuvasti ohjauksellista kysymyksistä ja jaetaan kokemuksia opiskelijoiden osaamisen saavuttamisen tavoista.

Vuorovaikutusosaamista henkilökohtaisista lähtökohdista

Jotta osaamista voidaan kehittää, on sitä myös tunnistettava. Opettajankoulutuksessa osaamista tunnistetaan henkilökohtaistamalla. Opiskelijan henkilökohtaisessa kehityssuunnitelmassa tunnistetaan jo olemassa olevaa vuorovaikutusosaamista ja pohditaan yhdessä mahdollisia tapoja puuttuvan osaamisen hankkimiseen. Keskustelua käydään osaamiskriteerien ohjaamana, ja opiskelijalla on aktiivinen rooli oman vuorovaikutusosaamisen saavuttamisen suunnittelussa. Osaamisperustaisuus siis mahdollistaa, että jokaisella opiskelijalla on henkilökohtainen suunnitelma siihen, millaista ja miten vuorovaikutusosaamista käytännössä hankitaan. Opettajankouluttajana tehtäväni on toimia opettajaopiskelijan osaamisen selkiyttäjänä.

Osaamiskriteereitä tarkentaa osaamisen osoittamisen kuvaus, joka antaa mallia siihen, mitä näkökulmia vuorovaikutusosaamisen osoittamisessa tulisi huomioida.

- Kuvaa opettajana toimiessasi, valitsemassasi opetus- ja ohjaustilanteessa, vuorovaikutus- ja ohjausorientaatiotasi. Pohdi, miten arvosi ja kokemustautasi vaikuttavat vuorovaikutukseesi.
- Kuvaa, miten käsittelet opettajana vuorovaikutusta estäviä toimintatapoja ja edistät jokaisen opiskelijan turvallisuuden kokemusta opetus- tai ohjaustilanteessa.

- Kuvaa, miten rakensit dialogista tilaa ja luottamuksellista pedagogista suhdetta opetus- tai ohjaustilanteessa.
- Kuvaa vuorovaikutussuhteita, jännitteitä ja ryhmän rakenteita (esim. status, valta, psyykkiset ja sosiaaliset, tunteet).
- Kuvaa myös, miten vahvistat luottamuksellisia vuorovaikutussuhteita esimerkiksi kuuntelemisen ja puheeksi ottamisen taidoilla.
- Kuvaa sanatonta ja sanallista viestintää opetus- tai ohjaustilanteessa.
- Kuvaa, miten huomioit kaikki opiskelijat mm. käyttämässäsi kielessä, sisällön muotoilussa ja näkökulman valinnoissa sekä sanattomassa viestinnässä ja mikrokohtaamisissa.
- Kuvaa, miten pääsitte vuorovaikutuksessa ohjaus- tai opetustilanteelle asetettuihin tavoitteisiin.
- Arvioi omaa vuorovaikutusosaamistasi suhteessa ammattitaitovaatimukseen ja osaamiskriteereihin. Tunnista myös edelleen kehittämisen tarpeita ja mahdollisuuksia.
- Minkälaisia muutoksia havaitsit itsessäsi (ajattelussasi, toiminnassasi, tunteissasi, asenteissasi)? Vuorovaikutusosaamisen osoittamisen kuvaus. 2021–2022. Haaga-Helia ammatillinen opettajankoulutus.

Osa opettajaopiskelijoista tulee opettajan arkityöstä ja jotkut ovat hankkineet vuorovaikutusosaamista jollakin toisella tavalla. Aikaisemmin hankittu osaaminen tunnustetaan, ja näin ollen opiskelijan henkilökohtaiset kehittymisen kärkitavoitteet löytyvät opettajankoulutuksen muista osaamiskriteereistä.

Tapoja vuorovaikutusosaamisen hankkimiseen ja osoittamiseen

Koulutuksen aikana vuorovaikutusosaamista hankitaan erityisesti opetusharjoittelussa. Opetusharjoitteluun kiinnittyy opetus- ja ohjaustilanteiden havainnointia. Opetusharjoittelu voi oppilaitoksessa toteutettavan opetusharjoittelun lisäksi olla esimerkiksi oppimisprossien fasilitointia omassa työssä tai vapaaehtoistoiminnassa. Vuorovaikutusosaamisen hankkimista opetusharjoittelussa tukee vuorovaikutuksen tukiaineisto. Tukiaineisto on kehitetty opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa [Oppijan oikeus – opettajan taito](#) -hankkeessa. Kehittämistyön taustalla on tutkimus, jossa selvitettiin toisen asteen opiskelijoiden tarpeita hyvinvointinsa tukemiseksi. Keskeisimpänä asiana korostui opettajan ja opiskelijan välinen vuorovaikutussuhde (Kaukinen 2020). Tukiaineisto sisältää itsenäisiä reflektiotehtäviä, verkkotyöpajoja ja tarttumapintaa vuorovaikutusosaamisen hankkimiseksi ja osoittamiseksi opetusharjoittelussa. Tukiaineiston keskeisiä teemoja ovat vuorovaikutuksen merkitys opettajan työssä, tuen kokemuksia mahdollistava vuorovaikutussuhde opetus- ja ohjaustyössä sekä tavoitteellinen tiedon rakentaminen ja esittäminen.

Opetusharjoittelun ohella toinen keskeinen tapa hankkia vuorovaikutusosaamista on osallistua vuorovaikutusprosesseihin. Ammatillinen opettajankoulutus ohjaa vuoden mittaiseen prosessiin, joka sisältää työskentelyä ohjaajakohtaisessa ryhmässä ja vertaisryhmissä.

Osaamisperustaisuudessa opettajan rooli on varsin toisenlainen kuin suoritusorientoituneessa koulutuksessa. Vuorovaikutusosaamisen kehittymiseksi opettajan tehtävä on tehdä opiskelijalle tarjoutumia, joihin hän halutessaan tarttuu. Käytännössä ohjaajakohtaisissa ryhmissä ohjaajaopettajan keskeinen tehtävä on mahdollistaa tiloja, joissa vuorovaikutusoppimista voi tapahtua. Vuorovaikutusta voidaan tutkia esimerkiksi oppimisaktiviteetissa, jossa opettajaopiskelijat toimivat toisilleen ohjaajina ja soveltavat dialogisia kysymyksiä ohjaustyön tukena. Vuorovaikutuksen merkityksiä ohjaustilanteessa reflektoidaan vaikkapa legopalikoiden avulla (Lego Serious Play) (Gkogkidis & Nicholas 2021).

Vertaisryhmät ovat paikkoja yhteiselle tiedonrakentamiselle, vertaisoppimiselle ja reflektiolle. Ryhmien jäsenet toimivat toisilleen ohjaajina esimerkiksi havainnoimalla toistensa opetusharjoittelutilanteita ja antamalla palautetta. Parhaimmillaan opettajaopiskelijat viiptyvät keskenään dialogisessa reflektiossa (Ward & McCotter 2004) ollen toisilleen tulkinnan peilejä. Vertaisoppija kriittisenä ystävänä voi luotsata jäsentämään ja arvioimaan vuorovaikutusosaamista itselle vieraammista näkökulmista. Vertaisryhmissä tutkitaan säännöllisesti sitä, miten vertaisryhmän vuorovaikutus on prosessissa edennyt ja kehittynyt.

Eri tavoin hankittu vuorovaikutusosaaminen osoitetaan yhdessä ohjaajan ja opettajaopiskelijan kesken sovitulla tavalla. Ammatilliseksi opettajaksi kasvun prosessia tukee osaamiskansio, jossa vuorovaikutusosaamista voidaan osoittaa tuomalla kansioon reflektiivistä, tiedollista ja kokemuksellista näyttöä osaamisesta. Osaamiskansiosta voi löytää esimerkiksi videoita opetus- tai ohjaustilanteista, pedagogisen käsikirjoituksen, jossa on huomioitu erityisesti kieli- ja kulttuuritietoisuus opettajan vuorovaikutuksessa, tai oman työyhteisön vuorovaikutusprosessien kehittämissuunnitelman.

Kun osaamiskriteereiden mukainen vuorovaikutusosaaminen on osoitettu, on mahdollista hakea vuorovaikutusosaamisen digitaalista osaamismerkkiä (open badge). Osaamimerkit kuuluvat olennaisena osana työelämän osaamistarpeisiin vastaavaan osaamisperustaiseen koulutukseen ja istuvat loistavasti esimerkiksi ammatillisen opettajan LinkedIn-sivustolle työsaantia edistämään.

Vuorovaikutusosaaminen kehittyy opettajankoulutuksen aikana

Osaamisperustainen opetussuunnitelma ei määrity ensisijaisesti opintojaksoista, opintopisteistä tai arvosanoista. Sen sijaan opetussuunnitelma kiteytyy henkilökohtaiseen kehittymiseen, osaamisen tunnistamiseen, tunnustamiseen, hankkimiseen ja osoittamiseen. Monelle opettajaopiskelijalle asetelma on alkuun haastava aiempien, toisenlaisten opiskelukokemusten perusteella. Prosessin päättyessä opettajaopiskelijat kuitenkin lähes poikkeuksetta kokevat, että osaamisperustaisuus on mahdollistanut sen, että heidän kasvutarinansa pedagogina on ollut merkityksellinen ja mahdollistaa opintojen jälkeen monenlaisissa opetus- ja ohjaustehtävissä toimimisen.

Haaga-Helia ammatillisessa opettajakoulutuksessa pilotoitiin lukuvuonna 2020–2021 opetusharjoittelun vuorovaikutustyöpajoja, joiden lisäksi opetusharjoittelussa vuorovaikutusosaamisen kehittymistä ohjasivat verkkoaktiviteetit. Pilotointiin osallistuneille opettajaopiskelijoille osoittamani seurantakysely vuorovaikutusopintojen vaikutuksista osoitti, että vuorovaikutusosaaminen oli opiskeilijoiden kokemuksen mukaan kehittynyt merkittävästi. Kysely toteutettiin lukuvuoden alkaessa ja päättyessä. Alkukyselyyn vastasi 101 henkilöä ja päättökyselyyn 69. Prosessin päättyessä 95 prosenttia vastaajista piti vuorovaikutusosaamista erittäin merkittävänä ammatillisen opettajan työssä. Kiinnostavaa on se, että lähes kaikki kokivat saaneensa opinnoissa tietoa ja välineitä siihen, miten purkaa vuorovaikutusta estäviä ajattelu- ja toimintatapoja omassa opettajan työssä. Valtaosa vastaajista koki kehittyneensä erityisesti kuuntelemisen taidoissa ja opiskelijan turvallisuuden kokemuksen vahvistamisessa vuorovaikutustilanteissa. Muutamaa vastaajaa lukuun ottamatta opettajaopiskelijat kokivat, että erityisesti tietoisuus kielestä ja viestintätyyleistä opetus- ja ohjaustilanteessa lisääntyi. Yleinen kokemus oli, että vuorovaikutusopintojen jälkeen he osaavat huomioida merkittävästi paremmin sisällöllisen rakenteen ja moninaiset havainnollistamisen tavat vuorovaikutuksessaan.

Lopuksi

Työssäni ammatillisena opettajankouluttajana olen sitoutunut mahdollistamaan jokaiselle ohjaamalleni opettajaopiskelijalle hänelle parhaan tavan oppia ja kehittyä vuorovaikutusosaamisessaan. Osaamisperustainen ammattikorkeakoulupedagogiikka ja henkilökohtaista ohjausta mahdollistavat rakenteet ja prosessit tekevät opiskelijalle näkyväksi, että yksilöllistä osaamista voi tavoitella.

Näin kirjoittaa opettajaopiskelija tavoitteistaan vuorovaikutusosaamiselle ennen ensimmäistä henkilökohtaista kehittymiskeskustelua, jossa hänen olemassa olevaa osaamistaan tunnustetaan ja asetetaan tavoitteita opettajakoulutusprosessille:

”Opettajan suhde opiskelijoihin perustuu vuorovaikutukseen. Haluan pohtia sitä, kuinka luon tuleviin oppilaisiini avoimen ja luottavaisen suhteen, jotta he voivat lähestyä minua helposti aina tarvittaessa, etenkin ongelmatilanteissa. Haluan oppia tuntemaan oppilaani ja ymmärtämään heidän persoonaansa ja oppimistarpeitaan. Ilman hyviä vuorovaikutustaitoja on vaikea luoda luottamuksellista suhdetta. Työssäni opettajana pyrin olemaan kuunteleva, ymmärtäväinen ja avarakatseinen. Haluan tutkia sitä, kuinka tämä todella toteutuu työssäni.”

Lähteet

[Ammatillisen opettajan kehittymisohjelma 2021–2022](#). Haaga-Helia Ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Gkogkidis, V. & Nicholas, D. 2021. [How to use Lego Serious Play as a Gamification Teaching and Learning Framework?](#) A Responsible Management Approach. SBS Working Paper Series, 2021.

Kiviniemi, K. 2013. Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen korkeakoulutuksen haasteena. Teoksessa K. Kiviniemi, J. T. Hakala & K. Kiviniemi (toim.), *Vuorovaikutuksen jännitteitä ja oppimisen säröjä. Aikuispedagogiikan haasteiden äärellä*. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Kaukinen, R. 2020. [Opettajan tukea antava vuorovaikutusosaaminen opettajan ja opiskelijan vuorovaikutussuhteessa](#). eSignalsPro. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.

Mäki, K. 2019. Ammattikorkeakoulupedagogiikka – tiedon ja aidon oppimisen rajapinnassa. Teoksessa H. Kotila (toim.). *Ammatilliseksi opettajaksi*. Haaga-Helian julkaisuja 10/2019. Ss. 81–92.

Laukia, J. 2018. [Osaamisperustaisuus on luonut uuden oppimiskulttuurin](#). eSignals. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.

[Opettajan pedagogisten opintojen osaamismerkki 2021–2022](#). Haaga-Helia Ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Laajala, T. 2019. Osaamisperustaisuuden rakentuminen ammattikorkeakoulussa. Opetussuunnitelmateoreettista jäsentelyä Teoksessa T. Laajala, T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (toim.), [*Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa. Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia*](#) Tampere: Tampere University Press, Ss. 439–467.

Saranpää, M. 2012. Arvostan osaamista, arvioin osaamisia. Kriteerien kriteerit. Teoksessa H. Kotila & K. Mäki (toim.), *Ammattikorkeakoulupedagogiikka 2*. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu, Helsinki.

Ward, J. R. & McCotter, S. S. 2004. Reflection as a visible outcome for preservice teachers. *Teaching and Teacher Education* 20(3), 243–257.